

על מחבואים, רעב, בושה וניצחון

על הספר בתיאבון, וילהלמינה

זיוה ברנדס-סוסק

לְכֹל אִישׁ יֵשׁ מְזוֹן שְׂמֵכִינִים לוֹ הוֹרִיו וּשְׂמֵזְמִנִים לוֹ נוֹפִיו
וְלִי הָיָה רָעֵב

וְלִי הָיָה רָעֵב
לְאֶכֶל
וְגַם לְאֶהָבָה
רְעֵבָתִי
לְדַעַת
לְהִיּוֹת שֶׁל מִישָׁהוּ
רְעֵבָתִי.

בתקופה זו ממש עוברת עלי חוויה שברצוני לשתף אתכם בה.
בעוד ימים מספר יוענק לי הכבוד להדליק משואה בערב יום השואה. לא
דבר של מה בכך הוא לגבי. ניצולים שהיו מבוגרים בזמן השואה כמעט לא
נותרו, לכן פונים עכשיו לילדים של השואה. אני אחת מהם.
לכבוד האירוע הזה כתבתי שיר ובפתח דברי אני רוצה לקרוא אותו כדי
להציג את עצמי.

עדות מנצחים

אני, וילהלמינה מלבוב
בת הירש זיכרונו לברכה
ומלה, תיבדל לחיים ארוכים,
ברנדס,
מתייצבת כאן ועכשיו
בפניכם,
בפני בית הדין של ההיסטוריה
ובפני מחביאי ומכחישי השואה
וזו עדותי:

כן, היתה שואה.
כן, היתה מלחמה, והיו מוות, שכול ורעב.
אני יודעת.
אני הייתי שם.
ואני זוכרת.

אני, זיוה מישראל
אשת זאב סוסק,
אמא לאילון, אודליה ואורנה,
סבתא לאורי, עידן וסתיו,
מתייצבת כאן ועכשיו בפניכם
להעיד:

נקראנו "פליטים"
נקראנו "עקורים"
נקראנו "שורדים"
נקראנו "ניצולים"
ולפעמים גם נקראנו "סבוניס".

ואני קוראת לנו "מנצחים"

ומספרת את סיפורה של וילהלמינה,
ילדת מלחמה קטנה,
מתחבאה,
תמיד רעבה,
אבל מנצחת
ולא שוכחת!

כפי שבוודאי הובן מהשיר, וילהלמינה זו אני וזה שמי, אבל ברשותכם עדיין
אתייחס אליה בגוף שלישי. כך קל לי יותר. אף על פי שאנחנו אותו האדם
עדיין אינני מחוברת אליה וקשה לי לחזור אליה. כי כשאני עוברת לְדָבָר
בגוף ראשון, אני עדיין זקוקה לחבילת ממחטות נייר על ידי.

כאשר הלכתי במנהרת הזמן מרחק של שישים שנה לאחור וכתבתי את
הספר **בתיאבון, וילהלמינה**, שמתאר את חייה של הילדה דרך המזונות
שאכלה, נאלצתי לחפש המון. כי הילדה שהייתי התחבאה לה שם עמוק.
שישים שנה לא נגעו בה ובזכרה כי המגע גרם כאב.

אבל אני כאן כדי להתחבר, לכן אספר סיפור "על מחבואים, רעב ובושה".
לכבודו אני מזמינה ילדה ורוצה להכיר לכם אותה. אי אפשר לראות
אותה כי היא בתוך דפי הספר. היא מתחבאת שם.
היום אנסה לגלות אותה. להציג ילדה שעוברת חוויות שלא כל הילדים
עוברים. וטוב שכך.
קוראים לה וילהלמינה.
לא בקלות היא יוצאת משם. היא כבר התרגלה להיות במחבוא.

המחבוא הראשון היה בבית היתומים הפְּרָבוֹסְלָבִי שם שיכנו את וילהלמינה
כשאביה הוכרז חלל של צבא ברית המועצות ואמה היתה בבריחה מתמדת
מפני האֶנְ-קֶ-וֹ-דֶה. היו אלה ה"בתים" שהיתה בונה ומתחבאת בהם. ולא
בגלל משחק ה"מחבואים" היא היתה שם. לא חיכתה לה חדות המתגלים
בסערת המשחק. ההפך הוא הנכון. היא התחבאה כי היא ברחת מהמטפלות
שקראו לה "יִבְרִיקָה זָאֵרָאזָה", יהודייה טמאה, "חולת שחפת שכמותך",
כזאת שמדביקה ילדים.
באותו בית יתומים גם הוחבאו תפילות "מודה אני לפניך" ו"קריאת
שמע" שסבתה לימדה אותה. בחושיה קלטה שהמטפלות הנוצריות
הפרבוסלביות אינן אוהבות מילים כאלה.

גם בבוקר ההוא פקחתי את עיני עם דאגה בלב.
הרמתי בזהירות את השמיכה והצצתי לראות מה קורה שם למטה.
ושוב, כמדוי בוקר, כתם צהוב גדול מקשט את הסדין.
והרי קראתי אמש, בלחש – ש"הגויים לא ישמעו", כפי שהורתה לי סבתי
– את 'קריאת שמע' לפני השינה, והוספתי אפילו תפילה משלי שלא
יברח לי!
ובקול רם גם פניתי ל"פאפא סטאלין" שלי, שבמסדר הבוקר שילח בי
מבט אוהב מהפלקט האדום המבהיק, וביקשתי שיעניק לי מכוחו
להתגבר על "הדבר הקטן" החמקן.

אלוהים, מתברר, היה עסוק בסוגיות אחרות של מלחמת עולם, ולא שעה
לתפילתה של עברייקה בבית יתומים.

גם סטאלין, מגן היתומים, לא היה מוכן לחלוק את כוחו עם בת
"הגיבורים שחירפו נפשם למות למען המולדת הסובייטית". ("משחק
החלפות של עוגיית יציקה").

גם אותה מחלה שהיתה לה, השחפת, הוחבאה. וילהלמינה למדה
להחביא שיעולים. לבלוע אותם. שיעולים יש בהם סכנה. הם מסגירים
משהו לא טוב.

אחד המחבואים שדווקא כן אהבה וילהלמינה היה המשחק ששיחקה
איתה ניוסיה, שהבריחה אותה ב"שאלון", קרונות רכבת בברית המועצות,
בחזרה לאמה שברחה מהאנ-ק-וו-דה שבעקבותיה.

כדי שלא יגלו את הילדה שהיא מבריחה ולא יאשימו אותה שהיא
חוטפת ילדים, היא דחפה את וילהלמינה אל מתחת לשינל שאותו תלתה על
וו. ושוב היה לה לוילהלמינה "בית" שבו מתחבאים. אלא שלא היה אפשר
לנשום דרך קירותיו העבים של בית השינל. אז נטלה וילהלמינה את השרוול
שהפך לה לצינור אוויר ודרכו השחילה לה ניוסיה אוֹרְיוֹק, מְשֻׁמְשִׁים יבשים
עטופים בגזיר פלקט של השפם של סטלין. וילהלמינה אהבה את ניוסיה
המבריחה בגלל המשחקים ששיחקה איתה.

ניוסיה תלתה את השינל על וו בקרון, ומיד דחפה אותי מתחתיו. השינל
התלוי כיסה את כל גופי. איש מנוסעי הקרון לא הספיק לראות ילדה
משחקת במחבואים.

התכרבלתי בתוך ה"בית" החדש שהכינה לי ניוסיה.

בבית היתומים בניתי בתים לרוב. הייתי זוחלת פנימה לבית המסתור
שלי. ורק כשהמטפלת היתה מגלה ושולפת בכעס מבין "קירותיו" את
העברייקה הפחדנית, הייתי יוצאת.

ועכשיו התמקמתי יפה בתוך "ביתי" שבקרון. הקירות של ביתי החדש
היו עבים מדי. כשהתחלתי להרגיש מחנק, גיליתי את השרוול של השינל.
תחבתי לתוכו את ראשי ונשמתי דרך צינור השרוול.

מבעד לקירות הצמר העבה של השינל בקעו קולות זרים. זיהיתי בכי
מקוטע וחלוש של תינוקות. הם רעבים, יכולתי לקבוע לעצמי. מרחוק
שמעתי יריקות קולניות של טבק. קירות בית השינל שלי נרעדו כשספגו
מטח אחד כזה. כל הקולות ביחד טבלו בהמולה קבועה של קללות
וקטטות.

מעט לעת נשמע גם קולם של אנשי המשטרה החשאית. זרעי הפחד שזרעו בי אמי וסבתי נבטו כבר ולימדו אותי לזהות אותם בתוך ההמון. ידעתי שהם מחפשים מבריחי סחורות, מבריחי ילדים, כאלה שנמלטים מפני רדיפות המשטר, נידונים למות שברחו ונוסעים ללא תעודות מעבר. על פי קול השיעול המקוטע שהכרתי ממחלתי שלי, ידעתי שגם חולה שחפת ישנו בקרון.

ליד המטפלות בבית היתומים, לא משתעלים. צריך לבלוע את השיעול. השיעול יודע שאם יברח, יישמעו שוב מילים גוערות ומאשימות. אַת ה"עברייקה" המשוחפת, גם אם היא "זאראזא", טמאה ומעבירה מחלות, לא היה צריך ללמד מה לעשות כדי שלא יאמרו אותן מילים. ידעתי שגם בבית שהכינה לי ניוסיה אני צריכה לבלוע את השיעולים. נהייתי רעבה. ידעתי שכמו ב"בית" ההוא גם עכשיו אסור להגיד שאני רעבה.

הרעב מסגיר. זכרתי את זעמה של ניוסיה על היהודים שאוכלים את האוכל של הרוסים. ושתקתי. בסוף לא התאפקתי. "אני רעבה," לחשתי לה מבעד השרוול של השינל. "בטח גם תגידי שאת צריכה להשתין," אמרה בקולה המאיים. אך מתחת לשינל הרגשתי מיד איך נתחבת אלי חתיכת לפיושקה, הפיתה שאהבתי.

מחבוא נוסף שאותו אהבה וילהלמינה היתה המזוודה, מעין צ'ימידן, שאליו היתה נכנסת לבד וגם עם אחרים. הראשון שנכנסה איתו למזוודה היה שרוליק.

עם שרוליק היא התחבאה במזוודה כדי להשקיט את בכיו על שננטש בידי אמו ואביו. לילדים אסור לבכות. מחביאים בכי. אף שהיתה בת חמש היה ברור לה שבכי מסגיר. הוא עלול לרמוז שאתה יהודי, שאולי אתה ילד חטוף בכדי לסחור בו בתלושים, שאולי אתה בן להורים בוגדים במשטר, או בן למבריחים.

היא אהבה להתחבא עם שרוליק במזוודה כי כך גם יכלה להרגיש גוף רך לידה, כשגופו עוד היה שמנמן בטרם הפך שדוף כמו כולם. והיא אהבה את מחבואי המזוודה כי בפנים היא הצליחה לסחוט משרוליק את הלפיושקה, הפיתה האוזבקית, שכה אהבה והעדיפה על פני הנאן, הלחם האוזבקי

השחור, שבעת המלחמה הכניסו בו מיני תוספים כמו אבקת פחם ונסורת שהשחירו והחמיצו אותו עוד יותר.

קפצתי פנימה לתוך המזוודה, ומשכתי אתי את שרוליק "בני", כדי להציל אותו מהאנ-ק-וו-דה. גם הוא פחד מאוד מהאנ-ק-וו-דה, ומיהר אחרי פנימה.

שכבנו צמודים ומפוחדים. נשימותיו היו עדיין מקוטעות מהבכי שאצר בתוכו. אבל ידו גיששה אחר אמו. ואמו נענתה לגישושי וחייבה את הבן שננטש, ואמרה לו באידיש, "שא, שטיל. מאמשי וויל צוריק קומען." (הירגע, בני, אמא תחזור עוד מעט.)

ושרוליק "בני" נרגע. ואני יכולתי לרשום לעצמי הישג גדול שמאוחר יותר אזכור לציין באוזני אמי, כדי לקבל גם ממנה את המגיע לי. מאז אותו משחק ב"אבא-אמא" הרבינו, שרוליק ואני, להיכנס למזוודה. מפעם לפעם נגעו ידי בעצמותיו שנעשו יותר ויותר בולטות. ולמרות זאת אהבתי להיכנס איתו למזוודה. הייתי מוכנה להתעלם גם מן העובדה ששרוליק החל לגנוב לאחרונה את קרומי הלחם שלי, ואפילו לא עלה בדעתי להלשין עליו, שמא לא ירצה להיכנס עמי שוב למזוודה. ("לפיושקה, נאן ומזוודה").

הרבה סודות היו לה לוילהלמינה. גם שירים היה צריך להחביא ולהחזיק בסוד. אם ייצא החוצה השיר "ציפלונק ז'רוני" יבוא האנ-ק-וו-דה וישליך לטינךמא, בית הסוהר. הרי מסופר בו על האפרוח הקטן שתפסו אותו, אסרו אותו, צלו אותו ואידו אותו ואמרו לו להציג פספורט.

ולמרות האיסור שרו וילהלמינה ושרוליק את השיר האסור, במחבוא, בחושך, בתוך המזוודה:

ציפלונק ז'רוני
ציפלונק פארווי
ציפלונק טוזי חוציט ז'יץ,
יבו פאיימאלי
אריסטאבאלי
קאזאלי פאספורט וויקאזיץ

שנים רבות אחרי המלחמה, למודת מחבואים, כבר כאן בארץ, היא ממשיכה להתחבא ומשחקת באם כל המחבואים. ושם המשחק: השם וילהלמינה.

התביישתי בו. החבאתי אותו כדי שאף אחד מהצברים לא יידע שיש לי כתם. שיש עלי אשמה שאני מ"שם". שיש לי שם שמסגיר זאת. מרוב סודות שווילהלמינה היתה צריכה להחביא, שפתה הפכה לעילגת. כדי שסוד לא ייפלט צריך לחשב את מה שייאמר. אין ספונטניות. אין זרימה. יש קושי בתקשורת וכתוצאה מכך, קושי להתחבר.

אחרי שהכרנו את וילהלמינה המתחבאת אספר עכשיו על הרעב של וילהלמינה. כמו במחבואי ההישרדות שלה ידעה וילהלמינה לשרוד את הרעב. על מנת שנבין את נס הישרדותה אתאר את הרעב מבחינה לשונית ורפואית.

רעב מוגדר כ"חוסר מזון. תחושת רצון דחוף לאכול" (מילון ספיר) מה שבאנגלית יתורגם ל-hunger. לעומת זאת, באנגלית, המילה starvation מתייחסת לרעב כרוני, לתחושת סבל מחוסר מזון.

ה-hunger, הרעב הטוב, אינו גורם ל"חרפת רעב". ה-starvation לעומתו הוא מצוקת רעב שגורמת לאדם להיות "מְזָה רֵעֵב", להיחלש מאוד, להיות מיוסר, תשוש מחוסר מזון ולהגיע להתבזות בעבור פת לחם.

בתחום הרפואה ה-starvation מופיע ברשימת המחלות. הסובל מהמחלה מופיעים בו שינויים סטרוקטורליים ופונקציונליים כתוצאה מחוסר אנרגיה והזנה בסיסית. זוהי המחלה החמורה ביותר מבין צורות קשות של תת-תזונה.

סימפטומים: לאחר יותר מ-30 ימי רעב, איבוד 25% מהמשקל. במקרים חמורים ירידה של 50% מהמשקל. ירידה במטבוליזם. פגיעה בכבד, בלב ובכליות ובמערכת העצבים. מחלות נפש.

הנפגעים הראשונים מרעב הם ילדים ונשים בהיריון. כשרמת הגלוקוז בדם יורדת מתחת ל-39.6, כמו במצב של רעב, יש סכנה לשיבוש בפעילות המוח.

תיאורים של מחלת הרעב: העור נהיה דק, יבש, לא אלסטי, חיזור וקר. השיער יבש ונושר בקלות. הלב קטן ופעילותו נחלשת. דופק חלש. לחץ דם נמוך. ירידה בכושר לנשום.

איבוד ליבידו בגברים ובנשים. אפתיה וחולשה. ירידת חום הגוף. הוגדרו שתי מחלות רעב: **קוושיורקור** – חוסר פרוטאין, אובדן רקמת שרירים, מוות של תאים, שחרור יונים שגורם לנפיחות, לפגיעה מוחית. **מרסמוס** – חוסר פרוטאין, הגוף מעכל את רקמות עצמו על מנת ליצור אנרגיה. אנשים שסובלים ממרסמוס הם עייפים מאוד והם עתידים למות אם לא יקבלו אוכל כלשהו.

רעב לאורך כל שנות המלחמה גרם לה לווילהלמינה ללקות בכל התופעות המציינות את מחלת הרעב. כדי לשרוד היה עליה לפתח דרכים מיוחדות שיצילו אותה מחרפת הרעב. היא ידעה להשאיר את קרומי הנאן, הלחם האוזבקי, מתחת לבלויי השמיכה שלה שהיו פרושים על האדמה בתוך הקיביטקה, החושה נוטפת הבוץ. בלילה, מתחת לכר ציפו לה קרומי הלחם, שאותם חסכה לעת לילה. היא לא גמרה את הלחם עד תום אף שמאוד מאוד רצתה. היא חיכתה ללילה, שאז קרומי הלחם היו מציירים לה תולעים שחורות, ולקראת שינה היתה מוציאה תולעת כזאת ומוצצת, עד שהגיע חלום של שובע שהשכיח ממנה את הרעב.

כל מזון היתה משהה בפה כדי להאריך את משך אכילתו, מלחלת את המזון היבש.

כמו כל הסובבים אותה היתה "לוקחת", "סוחבת", מה שבלשון נקייה נקרא "להעביר מרשות הבעלים לרשותה", או במילים אחרות, גונבת מזון שנזקקה לו לקיומה.

היא למדה לתמרן ילדים, ולסחוט מהם מזון.

את שרוליק שננטש בקיביטקה שלה עם הלפיושקה, הפיתה, שאביו הותיר בידו, היא תמרנה לתוך המזוודה. במשחק תמים לכאורה הפכה את עצמה לאמו הרעבה ללפיושקה, האסורה בטיורמא, ולימדה את שרוליק

להאכיל אותה. היא לבשה בגדי אישה וצבעה את עצמה, למשוך אותו לתוך מערבולת רגשית ותוך כדי כך כיוונה את ידו למסור לה את הלפיושקה אשר אליה השתוקקה.

מן הרגע בו נגלתה לי, הדירה הלפיושקה שינה מעיני. למען האמת, לא גניחותיו של שרוליק הפריעו לי לישון. דווקא אותה לפיושקה היא שטרדה את מנוחתי ולא יכולתי להסיר ממנה את מבטי. אמנם כבר ראיתי לפיושקה קודם לכן, בבזאר, אבל לא זכיתי לאכול ממנה. הלפיושקה לא היתה מאכל של פליטים עניים, ואני אהבתי את הלפיושקה משום שהיתה בהירה יותר מהנאן, משום שהיו בה מקומות עבים של בצק רך, ומשום הפצפוצים שהיתה משמיעה למגע בחלק שנשרף.

הנאן, אם היה בנמצא, היה שחור כמו הלילה. טענו שבזמן המלחמה היו מוסיפים לקמח כל מיני חומרים על מנת לעבות את המשקל. אפשר היה למצוא בו מעט קמח שחור, הרבה אבקת פחם ונסורת, תוספים שהשחירו אותו עוד יותר. פנים הלחם הרך היה דביק, רטוב וחמצמץ וקשה לבליעה כי הותיר צריבה בגרון. קרום הלחם, לעומת זאת, היה קשה, וכעבור שעות אחדות היה הקרום הזה הופך למעטה אבן.

ולנאן השחור המבחיל הזה התאווינו יומם וליל.

חצי כיכר שחורה, כשהגיעה לקיביטקה, הבהירה את שחור הימים.

לא עניין של מה בכך היא אכילת הנאן.

תחילה אוכלים את פנים הפרוסה של הנאן.

את הקרום משאירים ומניחים מתחת לכרית.

במשך ימים רבים הייתי אוספת קרומים לרוב, שהתייבשו והשחירו עוד יותר.

לעת לילה, כשהרמתי את הכרית, היו הקרומים מציירים לי על בלויי שמיכתי תולעים שחורות ומעוותות.

וכשהייתי רעבה, וגם מחצית הכיכר לא הגיעה, היתה תולעת אחת של קרום לחם נשלפת ונמצצת משך שעות.

אבל בתוך השחור של בית היתומים היו כמה הבלחים של אור. "עוגיית יציקה" היתה אחת מהן:

ואז הגיעה השעה לכיבוש של פסגת האושר היומי.

בכל יום בין ארוחת הצהריים וארוחת הערב זכינו לקבל את ה"עוגייה". היתה זאת עוגייה שכמותה לא אכלתי עד עצם היום הזה,

ואת טעמה אני נושאת בגעגוע וכמיהה.
בדיעבד, התואר שהייתי מעניקה לה היום הוא "עוגיית יציקה".
העוגייה היתה לבנה כמו סיד... וקשה כמו אבן.
צורתה עגולה ובטן גדולה לה במרכז.

בשל ממדיה, ובעיקר בשל בטנה, גדולה היתה מכדי להיקלט כולה בבת אחת. בפיות של ילדי גן וקשה מכדי לנגוס בה נגיסות על מנת לאוכלה טיפין טיפין. נאלצנו לפתח צורת אכילה מיוחדת: היינו מקרבים לפה את אחד משולי העוגייה, שהיו דקים יותר, ומתחילים ללחלח את הקצה. הקצה הזה היה נותר בפה זמן ממושך. כך היינו שואבים את מתיקותה של העוגייה (סכרין, הבנתי לימים, שהרי היה מחסור בסוכר באותם ימים), משמיעים קולות של יניקה, גניחה וכחכוחי הנאה, ואז, משהתרכך הבצק היינו בולעים את פירורי הקמח, וטעם גן עדן הרטיט את גופנו. ומשהידלדל קצה אחד, המשכנו הלאה, סביב סביב, כאשר החגיגה הגדולה ביותר היתה להגיע לבטן העוגייה, שם יש הכי הרבה קמח!

טקס אכילת העוגייה התמשך שעות מספר. הוא היה אמור לכסות על הרעב שנותר מארוחת הצהריים ועד לרעב שיהיה אחרי ארוחת הערב. וילהלמינה, העברייקה, שאינה מצייתת לחוקים ומרטיבה את הסדין עם בוקר, נענשת. היא אינה מקבלת את העוגייה. וכשלא מגיע שום מזון היא בונה לעצמה ארמונות זכוכית.

בבית היתומים המשוכלל אמנם היו גג ומיטה, כדברי סבתי, אך צעצועים לא היו בו. אבל כדרכם של ילדים, גם אם הם יתומי מלחמה מורעבים, יש להם צורך עז לשחק. ואנחנו היינו ממציאים משחקים לרוב.
גולת הכותרת בתחרויות היתומים היתה לאסוף שברי זכוכית ולבנות פסיפסים.
אלא שכמו קירות בית היתומים וכמו בגדי היתומים, גם הפסיפסים יצאו כולם אחידים בצבעם – מעין חאקי, ירוק-חום מט.
ורק הפסיפסים שלי היו צבעוניים ועליזים.
הזכוכיות הכי צבעוניות, הכי יפות והכי נדירות שִמְחו להיקלע לידי.
הן היו מסתדרות בצורות מרהיבות ובשילובים מופלאים ובונות לי ארמונות פאר.
עמל רב השקעתי בחיפוש אחר זכוכיות.
יום אחד אירע לי נס ומצאתי אוצר: שבר זכוכית נדיר באיכותו.

ניכר היה בו שהוא חדש, ומה שייחד אותו היה צבעו – כחול, מבריק, שקוף, מלוטש. היה זה ללא ספק שבר הזכוכית היפה ביותר שראינו מעודנו. והוא היה שלי.
עם אוצר כזה עוד אגיע רחוק!
ובשעה שכולם מוצצים את עוגיית היציקה ונהנים להם ממתיקותה, אני מסתכלת דרך הזכוכית שלי ורואה עולם כחול עמוק, ארמון צבעוני...
("משחק החלפות של עוגיית יציקה")

ולסיום, אני רוצה למנות את ניצחונותיה הקטנים של וילהלמינה.
נכון שהיא הפסידה ילדות רגילה. אבל הילדה וילהלמינה ניצחה כאשר שימרה את הצבעים בחייה.

אף שהעולם מסביב היה אפל ומדכא היא השכילה לצבוע את עולמה בשברי זכוכית צבעוניים, בניירות של עטיפות כסף, בזהב של דיניה, אותו מלון שראתה פרוש על גגות אחרים ואפילו לא זכתה לטעום אותו.
היא ניצחה כאשר צבעה את חייה בזרי פרחים שאותם נהגה לסחוב בהלוויות.

היא ניצחה כאשר היא נותרה ילדה בתוך מוראות המלחמה שהפכו לה שדה משחקים אחד גדול, אף על פי שכולם כינו אותה "אלטער קאפ" (ראש זקן) ו"גוזל זקן".

היא ניצחה משום שנכדתה אורי משחקת כיום גם היא בזכוכיות צבעוניות, אלא שלא כמו סבתה שנמלטה אליהן מעולם רע, אפור ודל, היא משחקת בהן כדי להעשיר את עולמה העשיר ממילא.

אמילי מוראנטה אמרה, "אחת מגאוותי הראשונות היתה שמי."
אני יכולה לספר לכם שאחת מבעיותי היתה שמי. כאשר השם הגיע אלי ודאי לא ציפה שחיינו יהיו כה קצרים, שהוא יהפוך לסוד אפל.
וילהלם סבי בוודאי התהפך בקברו כשראה מה נושאת שמו מעוללת: מתביישת בו, מתעלמת ממנו ומכחישה אותו.

היום אני משוכנעת שסבי, בן התרבות האוסטרו-הונגרית הנאורה, היה מבין, לא היתה לי ברירה. הייתי צריכה להמשיך את מלחמת ההישרדות

שלי גם כאן, בארץ. רצו שאקלט. אמרו שכך יהיה לי טוב. שאשכח מאין
באתי. שאהיה כאחת מהיישוב.
ולשמחתם, הצלחתי במשימה.
אבל להצלחה יש מחיר. יקר. אני שילמתי אותו.
אבל עכשיו אני חוזרת אל וילהלמינה, הילדה שהייתי. ילדה נטושה בידי
העולם ואחר כך גם בידי עצמי.
אני מאמצת אותך, וילהלמינה רעבה שלי, אני אוהבת אותך.
אני מודה לך שהבאת אותי עד הלום.
אני מודה לך שהטבעת עצמך כה חזק בתוכי והקלת עלי כאשר באתי
לספר את סיפורך. את פשוט היית שם בשבילי. חיכית בשקט שלך
להזדמנות שהבושה הגדולה תחלוף.
היום אני מציגה על כריכת הספר שלך וילהלמינה שיש בה שמחה.
וילהלמינה מוקפת בשפע ססגוני של מזון מעורר תיאבון.
ואני שואלת את עצמי, האם היום אנחנו אדם אחד?
נכון, אני צריכה להתרגל אלייך. אבל גם את צריכה להבין אותי, שאילו
לא החבאתי אותך לא הייתי שורדת !